

HOZZÁSZÓLÁS A DÉL-DUNÁNTÚL ÚJ BARLANGKATASZTERÉHEZ¹

RÓNAKI LÁSZLÓ

7633 Pécs Hajnóczy J. u. 5/a. rolao@freemail.hu

Abstract: This lecture shows the first registration of the caves in the southern-transdanubian region. the earlier published studies were limited to the area of the mecsek-villány mountains in baranya county. in this new database the author writes down 426 caves despite of the earlier national database which registered only 241 caves.

Bevezetés

A konferencia címéhez ragaszkodva mindenképp előtérbe kell szögezni, hogy bizony a karszt- és barlang kataszter készítése során a sok éven át látogatott terepnek az eróziós-korróziós fejlődése megfigyelhető. A jelenség meg is tréfálhatja a kataszterező személyt, ugyanis a néhány éve műszeres méréssel feltérképezett jelentős méretű, akár 10 méter hosszúságot is meghaladó barlang bejárata – ami a 10 000-es térképen berajzolásra került - a többszörösen fennsíkon egyszerűen megtalálhatatlanul eltűnik. Ez egy konkrét tapasztalat, ugyan - úgy mint az évek során rendszeresen, – akár a téli terep-felvétellel is – már alaposan bejárt területen nem csak friss berogyásra lelhetünk, de meglepetésre újonnan megnyílt barlang bejáratra akadunk.

Gondolom nem én vagyok az egyedüli, aki ezt megállapítja, hiszen a kataszterező terepmunka nálam 1960-tól datálódik. Rövidesen elkészült egy térkép trilógia, köztük egyik a mecseki barlangokról (RÓNAKI 1973), ami természetesen azóta is folyamatosan kiegészítve az aktuális ismereteket tükrözi. E munkák során 1978-tól több éven át a katasztereim bekötött kéziratos kötetei egymás után születtek. Mindezeket megelőzte adatgyűjtésével szerény részvételemmel a hangya szorgalmú és precíz geológus a MÁFI Térképtárban (BERTALAN 1977), akit 1978.évi halálát megelőzően az MKBT-ből Karcsi bácsinak ismertünk. Az általa készített –egész országra kiterjedő-- ún. Bertalan leltár alapján készült az első Barlangkataszteri törzslapok sorozata, köztük a Mecsek-Villányi hegység területének anyaga. Ez az adatok felhasználásával született az első magyarországi barlangok leírását közreadó munka '84-ben Kordos László szerkesztésében (ld. lejjebb), ami-

¹ Az ismertetés a szerzőnek a VIII. Karsztfelődés Konferencián elhangzott hozzászólását tartalmazza.

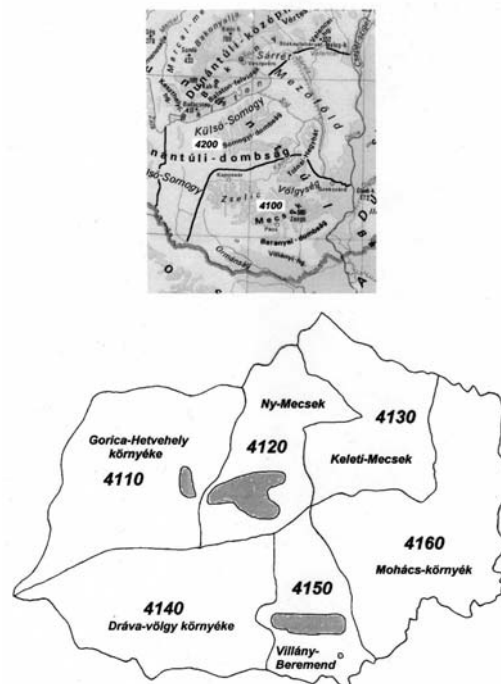
nek területünket érintő része csak a Mecsek és a Villányi hegységre terjedt ki.

Dél-Dunántúl szűkebb térségét többé-kevésbé karsztosodott karbonátos képződmények alkotta kiemelt térszínek, mint a Mecsek- a Villányi - hg. és a Beremendi-rög barlangjainak számbavétele mellett észre kell vennünk itt és a szomszédos megyékre is kiterjedő földtani képződményekben található nem karsztos, vagy éppen az említett hegységektől távoli, esetleg karsztos jellegű objektumokat is. E témakör tehát a Dél-Dunántúl egészére vonatkozik. Még a fontosabbnak ítélt mesterséges objektumok számbavételét is igényli, akár a karsztos képződményeket feltáró mélyfúrások és bányá maradványok nyilvántartásbavételével.

Előzmények

Mindenek előtt lássuk a tárgyalt terület elhelyezkedését és annak kataszteri felosztását (KORDOS 1972).

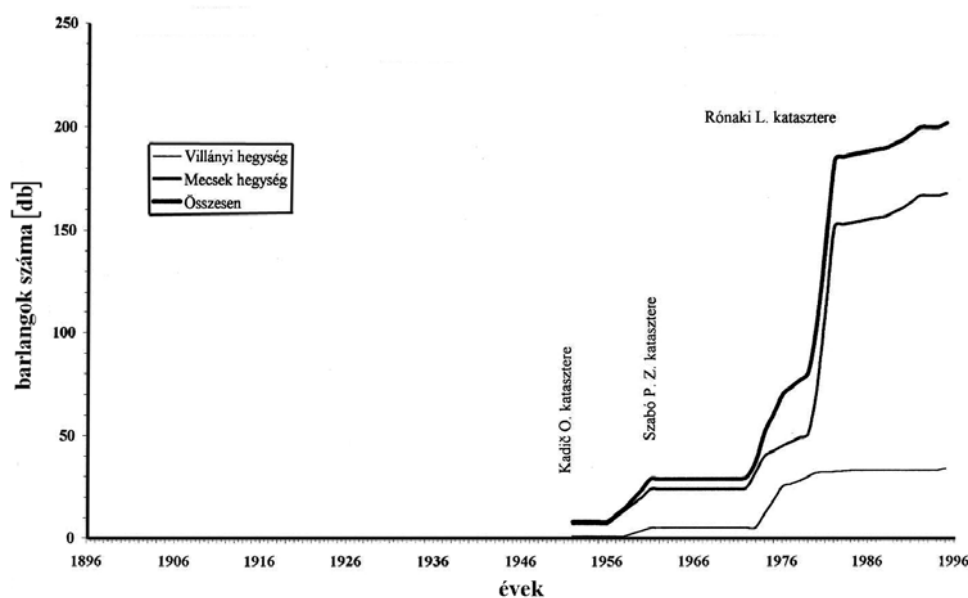
A Dél-dunántúli kataszter számai

1. ábra: Dél-Dunántúli területek kataszteri beosztása
Fig 1. The cadastral number indication of Southern Transdanubian areas

Az ábrán látható foltok a karsztosodott mészkő területek elterjedését jelzik, így a kataszterben kiemelten előforduló gorica, a mecseki és a Villányi-hegységi egységek jól megkülönböztethetők. (Nem jelöltük viszont itt a nagyon kis területre korlátozódó Szederkény-Mohács környéki mészkő előfordulásokat, melyek amúgy sem tartalmaznak barlangokat.)

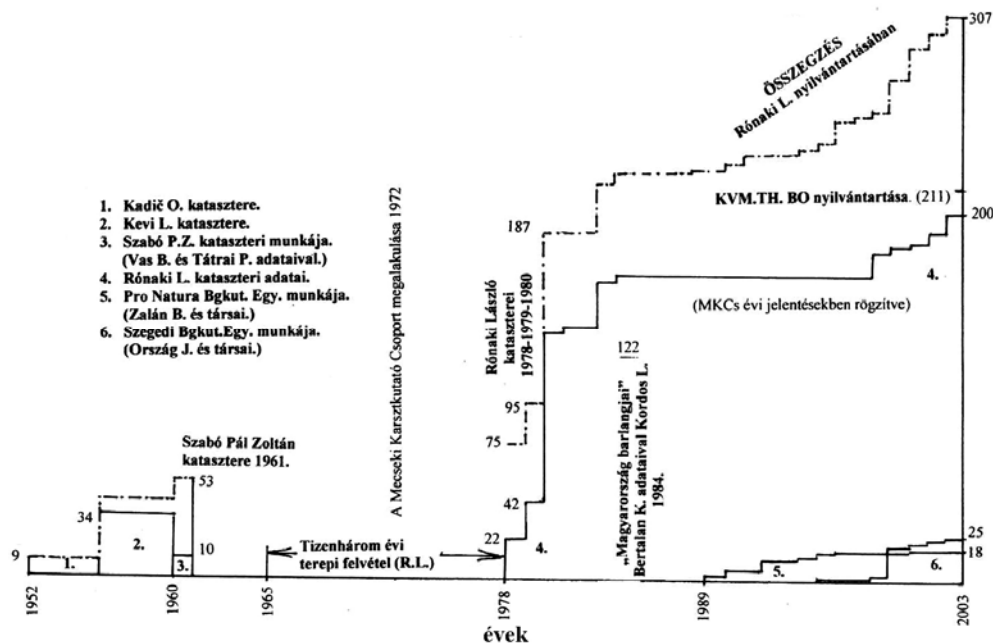
De maradjunk az előadás címét képező barlangoknál. Lássuk ábrázolva, hogy mit mutat a barlangok megismerésének időszora. A következő ábrán az elmúlt évszázad alatt '96-ig kataszterbe foglalt barlangok számáról adtunk áttekintést, mely a „Pécs – Baranya 100 éve” c. könyvben került bemutatásra (RÓNAKI 1996).

2. ábra: A Mecsek- Villányi hegységben megismert barlangok, zsombolyok, kőfülkék és víznyelők száma az idő függvényében

Fig. 2. The number of known caves, vertical caves, niches and ponors in the Mecsek-Villány Mountains plotted against time

Ennél részletesebb képet mutat a következő ábra, melyből kiderül, hogy az egyes kutatócsoportok hány újabb barlang megismerésével gazdagították a nyilvántartást.

3. ábra: A Dél-dunántúli kataszteri munka fél évszázadának áttekintése
 Fig 3. A survey of cadastral work on Southern Transdanubia in the past 50 years

Még 2003-ban a Debrecenben rendezett Barlangkutatók Szakmai Találkozóján a Dél-dunántúli barlangkutatók két évszázada címen tartott előadásomban ismertettem a témában tevékenykedők munkáját. *KADIČ* (1952) kézírata a Mecsekből 8, a Villányi-hg-ből csak 1 barlang, *SZABÓ P.* (1961) nyomtatásban megjelent anyaga *KADIČ-KEVI* kézíratos és *VASS –RÓNAKI* szóbeli adataira támaszkodva a Mecsekből 37, a Villány-Beremend térségből pedig 8 barlangról ad számot. Saját kataszterező munkám ezt követő évtől 53 nyilvántartásba vett barlanggal indult az elődök ismereteit is beszámítva. Ez a munka 1984-ig kéziratban a Mecsekből 110, a Villányi-hg-Beremendi-rög területéről 23 barlang leírását rögzítette. Utóbbi térség anyagát a 2000-ben megjelent könyvem tartalmazza, mely kataszteri anyag első kézírata egy három kötetes anyag második kötetét tölti ki (*LORBERER – RÓNAKI 1978*).

Időközben ismerté vált *KORDOS* (1984) által szerkesztett könyv, melyben közölt barlang lista a Mecsekből 85, a Villányi-hg-ből pedig 41 barlang és barlangra utaló nyom szerepel. Ezek közül összesen 22 tétel szorul javításra, kiegészítésre, illetve olyan megjegyzésre, hogy helye és létezés-e ismeretlen.

A két éve előadott fenti adatközléshez az akkor általam nyilvántartott barlangok száma csak 307 volt.

Korábban több kéziratomból a Szegedi József Attila Tudományegyetem Barlangkutató Egyesület-nek átadtam a Ny-mecseki barlangkataszter kivonatos anyagát még 2001 januárban azzal a tizennyolcadik oldalon leírt megjegyzéssel, hogy „*Tarnai Tamás kérésére készült barlang elnevezési kigyűjtés nem kataszter és nélkülem ilyen célra fel nem használható.*”

Nézzük mit is tartalmazott ez a kézirat a csatolt kilenc mellékletén kívül, (melyek valójában 10 000-es méretarányú térképek) a kataszterbe vett pontokkal. Összesen 144 barlang rövid ismertetője, 133 számozott egyéb objektum felsorolása és 585 számozatlan (lyuk, nyelő, valamint-berogyás) helye és elnevezésük rövid ismertetővel. E lista szűkszavúsága mellett is bőséges kutatási anyagnak bizonyult a felhasználóknak. (A 718 db. egyéb pont helye a térképeken ugyanis további feltárásokra adtak lehetőséget esetlegesen más kutató-csoportoknak is.)

Minderre alapozva a szegediek megbízásos munkaként elvállalták a KTM Barlangtani Osztály számára készített GPS helymeghatározású nyilvántartás elkészítését. Ehhez a terepen kérésükre 2002-2003-ban – ellenszolgáltatás nélkül - több hétre tehető személyes kijárással, valamint lakásomon számos esetben előfordult megkeresés során segítettem a barlangok beazonosításában, egyúttal megadva a Mecseki Karsztkutató Csoport akkori legújabb feltárásainak adatait is.

Miután legutóbb több publikációból (pl. *ORSZÁG* 2004) értesültem, hogy „*a szegediek elkészítették a Mecsek-Villányi katasztert*”, most már én kértem ennek megtekinthetőségét. Levelemre levélben válaszolt csoportvezetőjük Tarnai Tamás, aki a betekintés lehetőségét a megrendelő Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságára háritotta. A „*Hivatal*”-ban 2005. jan. 26-án Havasi Ildikó. természetesen a „*közhitelességre*” hivatkozva minden ezen fent említett segítségem ellenére a szekrény ajtó kinyitásával csupán a dossziék polcon való elhelyezkedésének bizonyosságát mutatta meg.

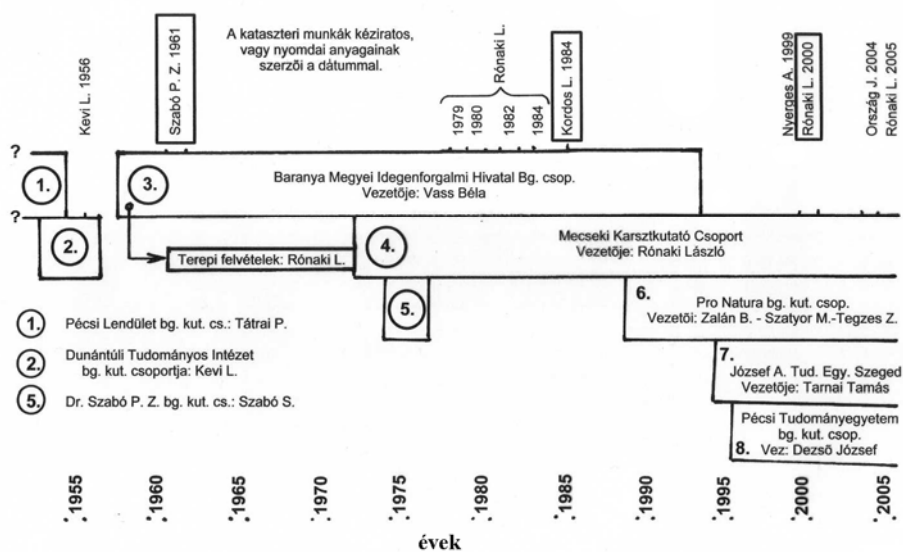
A kataszterük sajátommal való általam célszerűnek vélt összehasonlítása valójában a már munkájuk során is észlelt név-tévesztések és átfedések tisztázását szolgálta volna, mint ahogy már *NYERGES* (1999) összeállításánál is jeleztem. Ezért levelet és E-mailt küldtem első esetben 2004 jul.21.-én, majd még decemberben is Takácsnének a Barlangtani Földtani Osztályra, de válaszára mindeddig hiába vártam. Azóta kereken 8 hónap telt el! Ennek minősítését önökre bízom, amikor nem csak az illendőség, de az elvárható együttműködés motívumai is hiányoznak.

Lehet, hogy az általuk hibátlanak tartott „*közhiteles nyilvántartásuk*” nem igényli a kiegészítést és a bebetonozott hibák javítását, de a meg-

keresésre a válasz elvárható lenne normális társadalmi rendszerben még egy „*minisztériumi hivatal*”-tól is, noha ez a hozzáállás az utóbbi években már sajnos országos gyakorlattá vált.

A teljességre, és az utólagos reklamációk kivédésére törekedve a területünkön tevékenykedő valamennyi csoport vezetőjét és egyes tagjait írásban, valamint telefonon tájékoztattam publikálásra készülő munkámról. Kértem segítségüket, hogy az egyeztetés után számukra se maradjon vitatható megfogalmazás. A foghíjas eredményről most nem kívánok szólni. A kataszteremben természetesen megköszönöm név szerint említve segítőimet.

Itt kell bemutatni a területen eddig tevékenykedett barlangkutató csoportokat, kihagyva az idő skálán ábrázoltakból az esetenkénti kutatók munkáját, mint például a Budapesti Turista Egyesület (*LAKI* 1937) napló kéziratában, vagy *VÉRTE*S (1952) által folyóiratban is rögzített barlang ismertetőit, melyek egy-egy nyilvántartás adatait bővítették.

4. ábra: Az 1945. után a Mecsekben működő barlangkutató csoportok tevékenység időtartamai és az elkészült kataszterek
Activity durations and completed cadasters of potholer groups in the Mecsek Mts. After 1945

Mint olvasható az ábrán e kataszterek készítői időrendben *KEVI* (1956), *SZABÓ P.* (1961), *RÓNAKI* (1979 –80 –82 -84.), *KORDOS* (1984), *NYERGES* (1999), *RÓNAKI* (2000, 2001) *ORSZÁG* (2004), végül a most bemutatásra kerülő anyag *RÓNAKI* (2005)-el bezáróan. Sajnálatos módon

kimaradt az ábrán az első Villányi-hegységi kataszter, mely feljebb és az irodalomjegyzékben egyébként szerepel (*LORBERER – RÓNAKI 1978*).

A kicsit bőre sikerülő bevezetésem az előzmények tényszerű rögzítésével egyrészt a szerénytelenség, másrészt a méltánytalan megbántottság érzetét sugallja, mely utóbbi sajnos nem alaptalan, legfeljebb ehhez hasonlóan kevesek tárják így a nyilvánosság elé. Sajnos magam is tartózkodtam éveken át – kevés kivételtől eltekintve - a ferdítő, elhallgató és téves publikációk helyesbítésétől, és kritikájától. Helytelen volt, még ha nem is az érdek (pl. a tapintat), csupán az utólag kárhoztatott tohonyaság volt a motiváció. Így óhatatlanul napvilágot látott téves adatok a mások által javíthatatlanul már mint tények kerültek később az irodalmi köztudatba.

Megszületett tehát a Dél-Dunántúl barlangkatasztere

Végre rátérhetek a beharangozott új barlangkataszterre, ami természetesen itt a (teljes anyaghoz egyébként hozzá tartozó) karszt kataszter mellőzésével kerül rövid vázlatként ismertetésre.

Az objektumok alfabetikus felsorolása mellett az azonosító kataszteri számok nélkülözhetetlenek. Az országos számozási rendszerre épített, - kis térséget is jelölő - saját használatú számozás mellett a KTM Barlangtani Osztály által később bevezetett sorszámozást is feltüntettem Ország János segítségével. (A Barlangtani Osztályon ugyanis 1980-tól a Mecsek-hg.-re utaló 4120, illetve a Villányi-hg.-re utaló 4150-es kataszteri szám után kötőjelet követő sorszámmal látták el a barlangokat.)

A szanaszéjjel található objektumokat az általam használt számozással egyébként jól beazonosítható rendszer szerint csoportokba tagoltam. Már az első kéziratos kataszteremnél 1979-ben bevezettem a kataszteri számcsoporthoz első négy tagjának kisebb egységekre utalást célzó bontását, miáltal úgy vélem nyilvántartásomat kezelhetőbbé tettem. Sajnálattal tapasztaltam viszont egyeseknél e módszerrel kapcsolatban a megértés hiányát. Nekik ennek ellenére bele kell nyugodni, hogy az országosan bevezetett kataszteri nagy egységektől nem eltérve, de más nyilvántartási szám is létezik, és az övék mellett akár párhuzamosan használható.

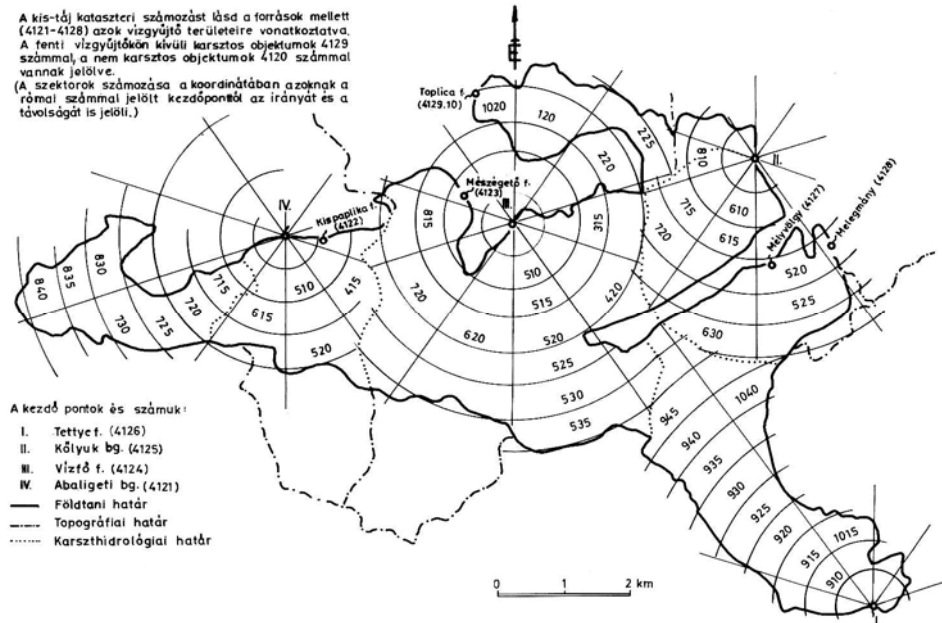
A kisebb részterületekre utaló csoportokban nyilvántartásba vett barlangok (vagy mesterséges üregek, mint a fontosnak vélt felhagyott, de még bejárható bánya létesítményeket – nem számítva a szén és uránérc - bányákat) darabszáma (2005.januári állapot szerint) tizenöt terület egységben a kataszter felépítése az alábbi képet mutatja (a víznyelők az esetben szerepelnek, ha barlang méretű bejárt nyílással rendelkeztek a felvételkor):

- I. (4110) Gorica-Hetvehely környék természetes-mesterséges ismert (bejárható, vagy megsemmisült, stb.) barlangjai, az objektumok száma 11 db,
- II. (4120) Ny-Mecsek területén a nem karsztos és mesterséges üregek, 18 db,
- III. (kis tájakra utaló kat. számokkal) a Ny-Mecseki nagy karsztforrások vízgyűjtő területén megismert barlangok, mint: (4121) Abaligeti-bg., (4122) Kisaplika-f.bg., (4123) Mészégető-bg, (4124) Vízfő-bg., (4125) Kőlyuk, (4126) Tettye-f.bg., (4127) Mélyvölgyi-f.bg., (4128) Melegmányi-f.bg., összesen 261 db,
- IV. (4129) a 8 nagy karsztforrás vízgyűjtőjén kívüli Ny-Mecseki barlangok, számuk 26 db,
- V. (4130) a K-i Mecsek nem karsztos és mesterséges eredetű üregei, számuk 4 db,
- VI. (4131) a K-i Mecsek karszt barlangjai, számuk 2 db,
- VII. (4140) a Dráva-völgy (Zselic) környéke, ahol nincs felszíni karszt objektum,
- VIII. (4150) a Villányi hegységben lévő mesterséges létesítmények, (a szársomlyói bauxitbánya maradványai: tárók, gurítók, vágatok.), számuk 30 db,
- IX. (4151) a Villány környéki barlangok (a Villányi-hg. K-i része: Harsány-hegy, vagy Szársomlyó, villányi Templom-hegy, villányi Somssich-hegy) számuk 18 db,
- X. (4152) a Tenkes-hegy környékének barlangjai, (a Villányi-hg. Ny-i része: Csarnóta, Tenkes, Máriagyúd.), számuk 5 db,
- XI. (4153) a Beremendi-rög barlangjai, számuk 21 db,
- XII. (5154) Siklósi barlangok, számuk 5 db,
- XIII. (4155) Villánykövesd-Palkonya környéke, (a Villányi-hg. É-i előtere), itt még nincs bejegyzett üreg,
- XIV. (4160) Mohács környék (Geresdi dombság), a barlangok száma 2 db,
- XV. (4200) Somogy-Tolnai dombság kataszteri egység objektumai, 1 db barlanggal.

Külön nyilvántartásban van minden – még nem azonosított - névvel szereplő ismeretlen üreg, amelyek darabszáma 22. (Az előadás óta egy objektum azonosításával, az a XII. terület egységénél került bejegyzésre.)

A Ny-mecseki karszt 50 km²-nyi felszíni elterjedésű területén belül a 8 nagy karsztforrás víznyomjelzésekkel és a földtani megfontolásokkal jól lehatárolt karsztos vízgyűjtő területe 29 km²-re tehető. Ez utóbbin – mint a III. terület egységénél látható - 261 barlang méretű objektum szerepel, ami több mint 87 %-át teszi ki az egész Ny-mecseki karszton előfordulóknak. Ez a nagy sűrűség és a felfedezés folyamatában is koncentráltan behatárolható

térképi ábrázolás érdekében a kataszteri számok negyedik számjegyét felhasználva polár koordináta rendszerben ábrázolt és nyilvántartott formát választottam már a kataszterező munkám kezdetén.

5. ábra: A Ny-mecseki nagy karsztforrások polár koordinátás kataszteri beosztása (RÓNAKI 1979)
The polar coordinated cadastral indication of great karst springs in Western Mecsek Mts. (RÓNAKI 1979)

Ennek részletes ismertetése munkáimban (pl. „A Mecseki Karsztkutató Csoport 1979 Évi Jelentése”, vagy „A Mecseki karszt” első rész. I. kötet, ld. az irodalomjegyzékben csak az utóbbi RÓNAKI 1979.) megtalálható. Itt a térképi ábrázolást mutatom be a következő ábrán azzal a kiegészítéssel, hogy az egyes szektorokban (melyek három jegyű számcsoportha az irány és a távolság meghatározója) két jegyű sorszámval jelöljük az objektumokat, miközben a négyjegyű kataszteri alapszám a szektort jelölő további három számjeggyel is bővül. Az objektum sorszám az egyes szektorokban csupán két számjegyet igényel (pl: Spirál-víznyelő-barlang 4124.420.04. A legszűfoltabb, az 520-as szektorban is csak 31 szerepel.). Lássuk tehát miként ábrázoljuk térképeinken a barlangokat, vagy egyéb általunk kataszterezett objektumokat.

Mint látható, a 8 nagy karsztforrást 4 origóra szűkített polár-rendszerbe foglalva kezeljük, ahol a kataszteri sorszám tört alakja utal a befogadott forrás tulajdonképpen valós vízgyűjtő területére. (pl. a Mészégető-fbg. eredeti számozása 4123.01 majd a Vízfő rendszerében ennek számo-

zása 4124.910.3/1 kataszteri számmal jelöltük. A számlálóban szerepel ugyanis az eredeti számcsoport utolsó tagja.)

Összefoglalás

Megállapítható, hogy az új kataszterünkben felsorolt ismert (vagy akár már megszűnt) üregek száma fajtájuk (természetes-mesterséges, vagy a különböző jellegű barlangok és kőfülkék) szerinti szeparált számlálás elhagyásával eddig összesen 426-nak adódott. Vagyis a legutóbb írásban a „*szegediek munkájaként*” (ORSZÁG- 2003) publikált 241 db regisztrált barlanggal szemben az új kataszterünk 1,7 szer több objektumra terjedt ki. Utóbbi szegedi számadat nyilván a Barlangtani Osztályon féltve őrzött – általam tartalmában még nem látott – „*Közhiteles országos nyilvántartásban*” szereplő barlangok számára is utal.

A hasonló szinonim neveken túl, elég sok, nagyon eltérő elnevezésre találtam azonos barlangoknál. Természetesen a karsztfejlődéssel járó folytonos változás miatt értelmetlen lenne itt részletezni még a mesterségesen megszüntetett, vagy a természetes úton eltemetődött objektumok számát. Egyszerűen most még meg kell elégedni a fenti összegzésekkel.

A nyilvántartási számozás kis területegységekre bontott megoldása miatt mindenképpen újnak számító, és a megelőző bármelyik eddig összeállított munkában szerepeltetett barlangszámot jelentősen meghaladó kataszter vázlatának ismertetésére került sor itt e konferencia keretében. Természetesen az idő múlásával ez kiegészül majd újabb ismeretekkel, és a „*közhiteles nyilvántartás*” is hitelesebbé válhat az abban előforduló hibás megállapítások és téves adatok esetleges kijavításával.

Végül köszönetet mondok e dolgozat elkészítésében segítőimnek, a fordítói munkáért Tillai Gábornak, az illusztrációk elkészítéséért Gross Tamásnak és Kraft János kollégáknak.

IRODALOM

BERTALAN K. (1977): Barlangkataszteri törzslapok (cédula katalógus) – Kézirat MÁFI

KADIČ O. (1952): A Kárpát medence barlangjai – Kézirat Bp. MÁFI, p.389-411.

KEVI L. (1956): Dél-dunántúli barlangok. - Kézirat. Pécs (Dunántúli Tudományos Intézet) p.20+20 mell.

KORDOS L. (1972): Magyarország barlangkataszteri felosztása - Karszt és Barlang I.-II. p.25-32.

- KORDOS L.-JAKUCS L.-GÁDOROS M.-TARDY J.* (1984): Magyarország barlangjai - Gondolat Kiadó. Bp. p.307-309.
- LAKI LAKENBACH GY.* (1937): BETE - napló (I.kötet 1931-38) Kézirat p.121-125.
- LORBERER Á.-RÓNAKI L.* (1978): A Villányi hegységi karszt vízföldtani és szpeleológiai viszonyai I.-II.-III. kötet. – Kézirat, Pécs p.157.
- NYERGES A.* (1999): A Mecsek barlangjai (4120, 4130) –Kézirat Barlangtani Intézet VIII. p. 33
- RÓNAKI L.* (1973): A mecseki karszt 1 : 10 000-es méretarányú vízföldtani, morfológiai és speleológiai térképe - Hidrológiai Tájékoztató p. 78-81.
- RÓNAKI L.* (1979): A Mecsek hegységi karszt (első rész) I.-II.-III. kötet. Kézirat, Pécs, p.197.
- RÓNAKI L.* (1980): A Mecsek hegységi karszt (Második rész) I.-II. kötet Kézirat, Pécs, p.196.
- RÓNAKI L.* (1982): A Villányi hegység karsztobjektumainak és vízmegjelenéseinek katasztere - Kézirat I.-II.-III. kötet. Pécs p.121.
- RÓNAKI L.* (1980-84): A Mecsek hegység karsztobjektumainak és vízfigyeléseinek katasztere I. -II/a, -II/b, -III. kötet. -Kézirat. Pécs p. 222.
- RÓNAKI L.* (1996): Karszt és barlangkutató - In. Kassai M. (szerk.): Baranya megye 100 éve a műszaki- és természettudományos folyamatok tükrében 1896-1996 MTESz. BMSz. Pécs, p. 116-123.
- RÓNAKI L.* (2000): A Villányi-hegység és a Beremendi-rög barlangjai – Beremend Nagyközség Önkormányzata p.1-120.
- RÓNAKI L.* (2001): A beremendi barlangok - In.: Bencs J. (szerk.): Természeti értékek Beremenden és környékén – Beremend Nagyközség Önkormányzata p.53-80.
- SZABÓ P. Z.* (1961): A Mecsek és Villányi hegység barlangjai - Karszt és barlangkutató I. p. 3-20.
- ORSZÁG J.* (2004): A Mecsek és a Villányi-hegység barlangkataszterének eredményei – in. Baronek (szerk.): A Mecsek Egyesület évkönyve a 2003-as egyesületi évről ME. Pécs p.310-314.
- VÉRTES L.* (1952): A Mélyvölgyi kőfülke és néhány más mecseki barlang kutatásáról - Földtani Közlöny 7-9. f. p.270-276.